

สังคมญี่ปุ่น

ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์*

สังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นสังคมที่น่าสนใจยิ่งสังคมหนึ่งในโลกปัจจุบัน ในระยะเวลาประมาณ 100 ปีที่ผ่านมาเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยเมจิ (Meiji) ญี่ปุ่นได้พัฒนาตนเองไปอย่างรวดเร็วมาก ซึ่งก่อนหน้านี้ตลอดประวัติศาสตร์หนึ่งพันกว่าปีที่ผ่านมา ญี่ปุ่นไม่มีทีท่าว่าจะเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ไม่ว่าในแง่ใด ๆ ทั้งสิ้น ญี่ปุ่นเป็นเพียงชาติเล็ก ๆ ที่รับเอาอารยธรรมมาจากชาติอื่น และไม่เคยมีความสลักสำคัญอะไรเลย แต่แล้วอยู่ ๆ เพียงชั่วระยะเวลาประมาณ 100 ปีเท่านั้น ญี่ปุ่นก็เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และด้วยลักษณะประจำชาติบางอย่าง ทำให้ญี่ปุ่นก่อตัวขึ้นเป็นมหาอำนาจทางทหาร และก่อสงครามโลกครั้งที่สองขึ้นกระทั่งพ่ายแพ้ไป แต่ว่าหลังจากการพ่ายแพ้ของสงครามแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้หยุดความยิ่งใหญ่ของตัวเองไว้เพียงเท่านั้น แต่ญี่ปุ่นก็สามารถเติบโต พัฒนาตัวเองให้หลุดออกมาจากภาวะของความสูญเสียย่อยยับในสงคราม และพัฒนาตัวเองจนเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ความก้าวหน้าของสังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในแง่ที่ว่า ญี่ปุ่นนั้นมีวัฒนธรรมของตนเองมาเป็นเวลากว่าหนึ่งพันปี และก็ยังคงสามารถรักษาสาระสำคัญของวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ได้โดยครบถ้วน แต่ขณะเดียวกันญี่ปุ่นเองก็สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ โดยอาศัยความเป็นญี่ปุ่นนั้นเองรับเอาอารยธรรมจากตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยี พัฒนาให้ก้าวหน้าทัดเทียมหรือว่าบางเรื่องล้ำหน้าชาวตะวันตกไป ลักษณะโครงสร้างของสังคมญี่ปุ่นมีส่วนสำคัญในการกำหนดความก้าวหน้าของญี่ปุ่นในปัจจุบัน โครงสร้างของสังคมญี่ปุ่นพอจะวิเคราะห์ได้ตามทัศนะของผู้เขียนดังต่อไปนี้

1. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคม“รวมกลุ่ม”
2. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคม“รูปแบบ”
3. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่“เก็บซ่อนความรู้สึก”
4. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของ “อาจารย์กับศิษย์สำนักเดียว”
5. สังคมญี่ปุ่นเป็นดัง“ภาษาญี่ปุ่น”

*อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

1. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคม“รวมกลุ่ม”

สังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นสังคมของการรวมกลุ่ม คนญี่ปุ่นนั้นถ้าหากว่าเขาอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียว เขารู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว เขาจะไม่มีความสุข แต่พอเมื่อเขามารวมกันเป็นกลุ่มทำอะไรเป็นกลุ่ม เขารู้สึกว่าเกิดพลังขึ้นมาทันที ถ้าจะเปรียบไปแล้วก็คล้าย ๆ กับสังคมมดแดงหรือสังคมปลวกหรือสังคมผึ้ง ซึ่งสมาชิกไม่สามารถจะอยู่โดดเดี่ยวได้ จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นรัง มีนางพญาเป็นศูนย์กลาง และแบ่งหน้าที่การทำงานกัน

ลักษณะของการรวมกลุ่มของสังคมญี่ปุ่นนั้น เมื่อคนญี่ปุ่นรวมกลุ่มแล้วเขาจะเกิดรู้สึกมีพลังขึ้นมา และเขาจะใช้พลังของการรวมกลุ่มนั้นแข่งขันต่อสู้กับอีกกลุ่มหนึ่ง โดยที่ภายในกลุ่มของตนเองนั้นจะมีความสมัครสมานกันมาก และถ้าจำเป็นคนญี่ปุ่นก็จะรวมกลุ่มของตนเข้ากับอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อต่อสู้แข่งขันกับกลุ่มใหม่ ลักษณะเช่นนี้ทำให้สังคมญี่ปุ่นมีทั้งการรวมตัวกัน และขณะเดียวกันก็มีทั้งการแข่งขันกันด้วย

ยกตัวอย่างเช่น บริษัท ก. ที่เมืองเกียวโตจะรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อผลิตสินค้าอย่างหนึ่ง ต่อมาบริษัท ข. จากเมืองโอซาก้ามาทำการผลิตหรือว่ามาแข่งขันในธุรกิจเดียวกันนี้ บริษัท ก. ก็จะต่อสู้แข่งขันกับบริษัท ข. ทันที ทีนี้ถ้าหากว่าบริษัท ค. จากเมืองโตเกียวเข้ามาแข่งขันด้วย บริษัท ก. และบริษัท ข. ซึ่งอยู่ในเขต“คันไซ”ด้วยกันจะรวมกลุ่มกัน เพื่อต่อสู้กับบริษัท ค. ซึ่งอยู่นอกเขตของตน ต่อมาสมมติว่าบริษัท ง. จากสหรัฐอเมริกามาแข่งขันในธุรกิจอันเดียวกันนี้อีก บริษัท ก. บริษัท ข. และบริษัท ค. ซึ่งเป็นญี่ปุ่นด้วยกันจะรวมตัวกันอีก เพื่อต่อสู้กับบริษัท ง. ซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติ

เรื่องนี้เป็นเพียงตัวอย่างของการมองสังคมญี่ปุ่นอย่างกว้าง ๆ ว่า เมื่อมีการแข่งขันเกิดขึ้น ญี่ปุ่นจะอาศัยความคุ้นเคย ความเป็นคนในหมู่บ้านในละแวกเดียวกัน

หรือว่าความเป็นชาติเดียวกัน รวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้กับคนที่ซึ่งเขารู้สึกว่าแปลกหน้ามาจากที่อื่น แต่ถึงแม้จะแปลกหน้ามาจากที่อื่นถ้าหากว่าเป็นญี่ปุ่นด้วยกันแล้วจำเป็นต้องต่อสู้กับต่างชาติ เขาจะรวมตัวกันทันทีเพื่อที่จะต่อสู้กับต่างชาติ และลักษณะของการรวมกลุ่มของสังคมญี่ปุ่นนี้ ทำให้ปัจเจกบุคคลไม่สู้จะมีความสำคัญนัก คล้ายกับสังคมผึ้ง ถ้าหากไม่มีรังผึ้งแล้วผึ้งตัวเดียวอยู่ไม่ได้ ผึ้งตัวเดียวต้องตาย หรือเหมือนกับปลวก ปลวกนั้นมันจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมันอยู่เป็นรัง มีนางพญาปลวกมีปลวกทหารมีอะไรต่าง ๆ ครบถ้วน เพราะฉะนั้นปัจเจกบุคคลคนหนึ่ง ๆ เป็นเพียงกลไกเล็ก ๆ ตัวหนึ่ง ซึ่งเขารู้สึกว่าไม่สามารถอยู่ลำพังคนเดียวได้ เขาต้องรวมกลุ่มจึงจะมีพลังกระทำการต่าง ๆ

2. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคม“รูปแบบ”

สังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นสังคมของการกระทำตามรูปแบบ หมายความว่าในสังคมญี่ปุ่นนั้นรูปแบบต่าง ๆ จะกำหนดพฤติกรรมของคนญี่ปุ่นในทุก ๆ ระดับและในเกือบจะทุก ๆ เรื่อง รูปแบบในที่นี้มีความหมายกว้างที่สุด นับตั้งแต่รูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตกทอดมาแต่โบราณ จนถึงรูปแบบที่คนญี่ปุ่นประพฤติปฏิบัติต่อกันในทุก ๆ วงการและทุก ๆ สังคม รูปแบบของการทำงาน รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น ซึ่งรูปแบบทั้งหมดนี้จะถูกกำหนดไว้ชัดเจนแน่นอน คนญี่ปุ่นจะยึดถือรูปแบบมาก จนถึงรายละเอียด

มีคำอยู่คำหนึ่งในภาษาญี่ปุ่นที่เรียกว่า“เซ็ทโตะ” (หรือ set ในภาษาอังกฤษ) เป็นชื่อเรียกอาหารชุดแบบญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นอาหารเช้า อาหารกลางวัน หรืออาหารเย็นก็ตาม เขาจะจัดเป็นชุดไว้นิยามเดียวกัน เช่น มีข้าว มีถ้วยชุป มีจานเล็ก ๆ ใส่ผักกาดดอง มีผัก มีเนื้อต่าง ๆ เป็นต้น เรียกว่าอาหารเซ็ทโตะ คนญี่ปุ่นนิยมกินอาหารเซ็ทโตะมาก เพราะสะดวกรวดเร็วและประหยัด อาหาร

เช็ทโตะนี้รายการอาหารจะถูกกำหนดมาแน่นอนตายตัว ถ้าจะกินต้องกินหมดทั้งชุด หรือมิฉะนั้นก็ต้องไม่กินเลย จะโยกย้ายสลับเปลี่ยนรายการอาหารในชุดไม่ได้ อาหารเช็ทโตะนี้ได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์อันหนึ่งของโครงสร้างของสังคมญี่ปุ่น

สมมติว่าเราต้องเข้าไปทำงานในบริษัทญี่ปุ่นแห่งหนึ่ง โครงสร้างของบริษัทจะกำหนดบทบาทหน้าที่ของเราไว้อย่างชัดเจนเลย และเราต้องทำตามบทบาทนั้นรูปแบบนั้นหรือเช็ทโตะนั้นจะเป็นอื่นไม่ได้ สังคมของการกระทำตามรูปแบบนั้นมีผลก็คือ ทำให้คนไม่ต้องเสียเวลาครีdenkenว่าในฐานะที่เราอยู่ในตำแหน่งหน้าที่การงานนี้ เรามีหน้าที่อย่างไรมีบทบาทอย่างไร คนญี่ปุ่นจะไม่ค่อยต้องเสียเวลาคิด เพราะว่าแต่ละบทบาทแต่ละหน้าที่นั้นจะถูกกำหนดไว้ด้วยรูปแบบที่ค่อนข้างแน่นอน เพราะฉะนั้นระบบรูปแบบนี้ก่อให้เกิดระบบประสิทธิภาพขึ้นมาในสังคมญี่ปุ่น

จะขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับสังคมรูปแบบในญี่ปุ่น เช่น นักศึกษาวิชาปรัชญาหรือนักศึกษาวิชาศิลปะ การผลิตนักศึกษาปรัชญาของญี่ปุ่นนั้นผลิตในลักษณะของการทำตามรูปแบบ คล้าย ๆ กับอาจารย์จะเป็นแบบหลอมเป็นแม่พิมพ์ และนักศึกษาทุกคนที่ผ่านเข้ามาจะถูกอาจารย์พิมพ์ออกไปเป็นพิมพ์เดียวกัน ถึงแม้ว่าวิชาปรัชญาจะเป็นวิชาที่ต้องการความคิดที่เป็นอิสระอย่างยิ่งก็ตาม หรือวิชาศิลปะ ซึ่งต้องการความเป็นปัจเจกบุคคลอย่างสูง ต้องการความเป็นตัวของตัวเองอย่างสูงก็ตาม ญี่ปุ่นก็ผลิตนักศึกษาศิลปะด้วยระบบเช็ทโตะ หรือด้วยระบบของการทำตามรูปแบบเช่นเดียวกัน

ยกตัวอย่างเช่น ที่มหาวิทยาลัยเกียวโต อาจารย์สอนปรัชญาจะมีนักศึกษาประมาณ 30 คนในชั้นเรียนหนึ่ง ปกติแล้วนักศึกษาปรัชญาจะต้องซักจะต้องถาม จะต้องแสดงความคิดเห็นที่เป็นอิสระ แต่ในสังคมญี่ปุ่นไม่เป็นเช่นนั้น เป็นเรื่องที่น่าแปลกมาก ในวิชาปรัชญาที่ญี่ปุ่น

อาจารย์จะเป็นคนพูดอยู่ฝ่ายเดียว นักศึกษาทั้งห้องนั่งเงียบ นั่งฟังตลอดสองชั่วโมง แล้วหลังจากนั้นก็เล็ก เลิก แล้วก็เลิกกัน ในวิชาศิลปะก็เช่นเดียวกัน นักศึกษาเขาจะไม่ถามอาจารย์เลย เกือบจะไม่มีคำถามเลย จะนั่งฟัง แล้วก็นั่งจด หรือบางคนง่วงนอนก็อาจจะหลับไป และอาจารย์ก็พูดอยู่ฝ่ายเดียว แต่ว่าพอออกจากห้องเรียนแล้ว นักศึกษาก็จะไปพยายามทำความเข้าใจกับคำสอนของอาจารย์ พยายามอ่านหนังสือทุกเล่มที่อาจารย์แนะนำ และก็พยายามอย่างยิ่งที่จะคิดให้เป็นแบบเดียวกับที่อาจารย์คิด นี่เป็นลักษณะที่แปลกมากของการศึกษาในญี่ปุ่น นักศึกษาที่ดีในความหมายของสังคมญี่ปุ่นก็คือ นักศึกษาที่สามารถจะคิดด้วยระบบเดียวกันกับอาจารย์ หรือสามารถที่จะเลียนแบบความคิดของอาจารย์ได้ใกล้เคียงที่สุด นี่คือนักศึกษาที่ดีที่สุดในความคิดแบบญี่ปุ่น

ในการศึกษาระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอกนั้น นักศึกษาจะต้องเลือกวิชาเอกศึกษาเฉพาะเจาะจง (major) การศึกษาวิชาเอกของนักศึกษาปรัชญาในญี่ปุ่นนั้น จะแตกต่างไปจากของตะวันตกหรือของไทยในแง่ที่ว่านักศึกษาคณะหนึ่งอาจจะต้องการเลือกวิชาเอกคือแนวความคิดของนักปรัชญาที่สำคัญคนใดคนหนึ่ง เช่น อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาเยอรมัน ฌองปอล ซาทร์ (Jean Paul Satre) นักปรัชญาฝรั่งเศส หรือกฤษณะ มูร์ติ (Krishnamurti) นักปรัชญาอินเดีย เป็นต้น นักศึกษาสามารถเลือกได้ และเมื่อเลือกแล้วเขาก็จะยึดนักปรัชญาคณะนั้นเป็นหลัก

สมมติว่านักศึกษาเลือกที่จะศึกษาแนวความคิดของ
ฌองปองซาร์ด นักปรัชญา existentialism ชาวฝรั่งเศส
เขาจะอ่านหนังสือทุกเล่มที่เขียนโดยฌองปองซาร์ด เขาจะ
พยายามเลียนแบบความคิดของฌองปองซาร์ดให้มากที่สุด จนกระทั่งเขาสามารถคิดได้แบบฌองปองซาร์ดทุก
ประการ แล้วเขาก็ได้รับปริญญาเอกออกไป นักศึกษา
ปรัชญาในญี่ปุ่นเป็นเช่นนี้ นักศึกษาอีกคนหนึ่งอาจจะ
ศึกษาแนวความคิดของกฤษฎะมูริ เขาจะอ่านหนังสือ
ทุกเล่มเกี่ยวกับกฤษฎะมูริ เขาจะพยายามปรับระบบ
ความคิดของเขาให้เป็นระบบเดียวกับกฤษฎะมูริ เลียน
แบบกฤษฎะมูริทุกประการ จนกระทั่งเขารู้สึกว่า เขากับ
กฤษฎะมูริคิดอย่างเดียวกัน นี่คือการศึกษาระดับอุดม
ศึกษาของญี่ปุ่น และอาจารย์ก็จะพอใจที่ลูกศิษย์สามารถ
คิดได้ยิ่งใหญ่เท่ากับกฤษฎะมูริ คิดได้ยิ่งใหญ่เท่ากับ
ฌองปองซาร์ด คิดได้ยิ่งใหญ่เท่ากับอิมมานูเอล คานท์
เป็นต้น

ที่มีลักษณะที่น่าสนใจอีกอันหนึ่งคือ พอหลังจาก
ที่เขาสำเร็จการศึกษาไปแล้ว ไปเป็นนักปรัชญา ไปเป็น
อาจารย์สอนปรัชญาในมหาวิทยาลัย หากว่าจะเกิดนักปรัชญา
ญี่ปุ่นที่คิดเป็นอิสระขึ้นมา นักปรัชญาเหล่านี้ก็คือนัก-
ศึกษาที่เคยผ่านระบบการคิดให้เหมือนกับนักปรัชญาที่
สำคัญมาก่อน หลังจากนั้นเขาจึงจะพยายามหาสิ่งใหม่ให้
เหมือนนักปรัชญาคนนั้นขึ้นไป เช่น เขาศึกษาแนวคิดของ
ฌองปองซาร์ด เมื่อเขาเชี่ยวชาญความคิดของฌองปอง-
ซาร์ดได้ทุกแง่ทุกมุมแล้ว เขาก็จะพยายามหาสิ่งใหม่ให้

เหนือจากฌองปองซาร์ดขึ้นไป พอเขาเริ่มมีอะไรใหม่จาก
ฌองปองซาร์ดแล้ว เขาก็จะเริ่มประกาศปรัชญาของตัวเอง
ขึ้นมา นี่เป็นระบบการหล่อหลอมนักคิดของญี่ปุ่น

นักศึกษาศิลปะในญี่ปุ่นก็เป็นอย่างเดียวกัน เช่นนัก-
ศึกษาที่ต้องการศึกษางานของปีกัสโซ ก็จะทำงานของปี-
กัสโซที่เขียนมาทุกชิ้น มาวาดมาเลียนแบบให้เหมือนที่สุด
จนกระทั่งฝีมือของเขาเหมือนกับปีกัสโซทุกประการ หลัง
จากนั้นเขาจะพยายามหาสิ่งใหม่ให้เหนือปีกัสโซขึ้นไป นี่
เป็นการศึกษาในด้านศิลปะ ซึ่งผ่านระบบ“รูปแบบ”เช่น
เดียวกับการศึกษาในด้านปรัชญา

เมื่อเรามองสังคมญี่ปุ่นในลักษณะที่เป็นสังคมรูป
แบบเช่นนี้แล้ว เราก็จะเข้าใจเรื่องของการรับเอาเทคโนโลยี
จากตะวันตกเข้าไปในญี่ปุ่นได้โดยง่าย เพราะว่าพอมิวิ-
ทยาการใดก็ตามของตะวันตกที่ใหม่เข้ามาในสังคมญี่ปุ่น
คนญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในสายนั้นในวิชาความรู้ทางวิทยาศาสตร์
แขนงนั้น ๆ จะเลียนแบบทันที จะรับเอาเทคโนโลยีสิ่ง
ประดิษฐ์ใหม่ ๆ จากตะวันตกทันที ในมหาวิทยาลัยของ
ญี่ปุ่น วิทยาการใด ๆ ก็ตามที่ใหม่และรู้ไปถึงสังคมญี่ปุ่น
อาจารย์ก็จะผลิตนักศึกษาให้รู้เท่าในวิทยาการนั้นทั้งหมด
สังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นสังคมที่มีประสิทธิภาพสูงในการเลียน
แบบ เขามีประสิทธิภาพสูงมากในการเลียนแบบเทคโนโลยี
จากตะวันตก และเมื่อเลียนแบบมาถึงจุดหนึ่งแล้ว
เขาก็จะสามารถผลิตอะไรบางอย่างซึ่งพิเศษออกไปจากต้น
แบบเดิม กลายเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของญี่ปุ่น
ในปัจจุบัน

ตอนแรกนั้นญี่ปุ่นอาจจะยังไม่รู้เรื่องของคอมพิวเตอร์
ยังไม่รู้เรื่องของระบบวิทยาศาสตร์อะไรต่าง ๆ แต่
เมื่อได้เรียนรู้จากสังคมตะวันตกแล้ว เขาก็จะเลียนแบบให้
เหมือนที่สุดเท่าที่จะเหมือนได้ทั้งระบบเลย ทั้งระบบการ
คิด การวิจัย การค้นคว้า และระบบอุตสาหกรรม จะเลียน
แบบให้เท่าเทียมที่สุด และเมื่อเลียนแบบเท่าตะวันตกได้
แล้วในวิชาการแขนงนั้น ๆ เขาก็จะพยายามเดิมบางอย่าง

ที่พิเศษแตกต่างออกไป และความพิเศษแตกต่างออกไป นั่นคือสิ่งที่ญี่ปุ่นทำก้าวหน้ากว่าตะวันตก ฉะนั้นการที่ญี่ปุ่นก้าวหน้ากว่าตะวันตกในบางสาขา ไม่ได้หมายความว่าญี่ปุ่นคิดขึ้นมาจากรากฐานความรู้แต่ดั้งเดิมของตัวเอง แต่ส่วนใหญ่เกิดจากการเลียนแบบได้เหมือนเขาทุกประการแล้ว หลังจากนั้นก็จะต่อยอดของปริมิดออกไป ระบบประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมรูปแบบของญี่ปุ่น

3. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ “เก็บซ่อนความรู้สึก”

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของการรวมกลุ่ม เมื่อรวมกลุ่มแล้วก็ต้องทำอะไรตาม ๆ กัน อีกประการหนึ่งสังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของรูปแบบ ทำตามรูปแบบให้มากที่สุดแล้วค่อยแสวงหาเอกลักษณ์ของตัวเอง ที่นี้ความที่คนญี่ปุ่นต้องตกอยู่ภายใต้สังคมรวมกลุ่มและสังคมรูปแบบนี้ทำให้คนญี่ปุ่นไม่สามารถที่จะแสดงความรู้สึกของตนเองออกมาได้มากนัก ไม่สามารถที่จะแสดงความคิดเห็นที่เป็นอิสระได้มากนัก เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงจุดหนึ่งสังคมญี่ปุ่นจึงกลายเป็นสังคมที่เก็บซ่อนความรู้สึกไป ความรู้สึกส่วนบุคคลของแต่ละคนไม่ค่อยมีความสำคัญนัก การทำตามระบบรวมของสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า ฉะนั้นสังคมญี่ปุ่นจะเน้นถึงการทำอะไรทำเหมือนกัน ทำอะไรทำเป็นกลุ่ม ทำอะไรก็ทำตามรูปแบบที่กำหนดไว้ ความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละบุคคลเป็นเรื่องที่หลัง ในแง่นี้คนญี่ปุ่นจะเป็นคนที่ค่อนข้างเก็บซ่อนความรู้สึก

ละครโนะห์ (Noh) เป็นภาพสะท้อนอันหนึ่งของสังคมที่เก็บซ่อนความรู้สึกของญี่ปุ่น ในละครโนะห์ตัวเอกของเรื่องจะใส่หน้ากากสีขาวขีดทวาริผิปากแดงหน้าตาเย็นชืดน่านกลัว หน้ากากนั้นคือหน้ากากญี่ปุ่น ละครโนะห์จึงเป็นสัญลักษณ์อันหนึ่งที่สะท้อนถึงการเก็บซ่อนความรู้สึกของคนญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นนั้นเวลาเราไปสัมพันธ์ติดต่อกับเขา เขาจะสุภาพ เขาจะเรียบร้อย เขาจะพูดจาดีกับเรา

ตามรูปแบบซึ่งสังคมกำหนด เช่น เขาเป็นเอกอัครราชทูต หรือเป็นผู้แทนทางการค้า หรือว่าเขาเป็นเพื่อนกับเรา เขาจะวางตัวสุภาพ โดยภายนอกแล้วคนญี่ปุ่นเป็นคนที่มีสุภาพมาก ไค้งแล้วไค้งอีก ขอโทษแล้วขอโทษอีก แต่ว่าจริง ๆ แล้วข้างในเขาคิดอย่างไรกับเรานั้นรู้ยากมากที่สุด ฉะนั้นในแง่นี้ สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่เก็บซ่อนความรู้สึก มีหน้ากากลีขาวขีดเย็นชืดของละครโนะห์เป็นสัญลักษณ์สำคัญ

การที่คนญี่ปุ่นในปัจจุบันฆ่าตัวตายสูงมากที่สุดแห่งหนึ่งในโลกส่วนหนึ่งคงมาจากการเก็บซ่อนความรู้สึกนี้ ปัญหาที่ตามมาก็คือ คนญี่ปุ่นจะมีทางระบายความรู้สึกที่เก็บซ่อนนี้ได้อย่างไร หากว่าสังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่เก็บซ่อนความรู้สึกเช่นนี้แล้ว ในสังคมญี่ปุ่นนั้นคนญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชายจะระบายความรู้สึกที่เก็บซ่อนของตนเองนั้นในเวลาหลังจากเลิกงานแล้ว เขากับเพื่อนร่วมงานหรือกับลูกค้าที่มาติดต่อด้วย หรือว่ากับสมาคมศิษย์เก่าหรือเพื่อนฝูงเก่าจะนัดกันไปกินเหล้า แล้วเขาจะกินอย่างชนิดที่เมาเมายเลยทีเดียว ถ้าไม่เมาเขาจะไม่กลับบ้าน แล้วในขณะที่คนญี่ปุ่นเมาเหล้านั้นเขาสามารถที่จะพูดได้ทุกอย่างโดยที่คนอื่นจะไม่ถือสา

ในเวลาปกตินั้นเมื่อเขาเกิดความไม่พอใจขึ้นมา ถ้าเขาแสดงอาการโกรธปิ้งปองออกไปความสัมพันธ์ระหว่างเขากับสังคมกลุ่มนั้นหรือกับคน ๆ นั้นจะเสียไปทันที ซึ่งคนญี่ปุ่นจะไม่กล้าทำ เขาจะพยายามหาวิธีการอย่างอื่นสื่อสารให้รู้ว่าเขาไม่พอใจ ในหมู่คนญี่ปุ่นด้วยกันเองนั้นจะรู้ว่าเขาไม่พอใจแม้ว่าเขาจะแสดงอาการอย่างนั้นด้วยความสุภาพ แต่กับเราซึ่งเป็นคนต่างชาติ เวลาเขาแสดงออกอย่างอ้อม ๆ บางครั้งเราอาจจะไม่ค่อยรู้จัก ฉะนั้นการที่จะเข้าใจความรู้สึกนึกคิดจริง ๆ ของคนญี่ปุ่นจึงยากเนื่องจากความที่เขาเก็บซ่อนความรู้สึก

ที่นี้ในเวลาเมาเขาสามารถแสดงออกได้ทุกอย่าง ตำรวจก็ไม่ถือสา คนในร้านก็ไม่ถือสา ใครต่อใครก็ไม่

ถือสาเพราะเป็นคนมา คนญี่ปุ่นเวลากินเหล้าจะกินจนเมาเต็มที่ แล้วเขารู้สึกว่าสบาย ได้ระบายทุกสิ่งทุกอย่างออก ความเก็บกดจากการแข่งขันหรือจากการถูกบีบคั้นจากระบบหรือจากสิ่งต่าง ๆ เขาระบายไปในเวลาที่กินเหล้า และการกินเหล้าของคนญี่ปุ่นนั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง ไม่เฉพาะแต่ผู้ชายเท่านั้นผู้หญิงญี่ปุ่นก็กินสาเกกินเหล้าด้วย แม้แต่พระในวัดก็กินเหล้าด้วย โดยไม่ถือว่าผิดศีลแต่อย่างใด พระญี่ปุ่นสามารถออกมาข้างนอก ร้านอาหาร สิ่งเบียร์กินสิ่งเหล้ากินได้ สังคมญี่ปุ่นไม่ถือสา ฉะนั้นการกินเหล้าเป็นทางระบายออกอย่างหนึ่งของคนญี่ปุ่น

การระบายความรู้สึกที่เก็บซ่อนของคนญี่ปุ่นอีกทางหนึ่งก็คือ การที่เขาออกมานอกสังคมญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นเวลาออกไปเที่ยวต่างประเทศเขามักจะไม่เที่ยวเดียว ๆ เขาจะมาเป็นกลุ่มมาเป็นคณะนักท่องเที่ยว อันนี้เป็นลักษณะของญี่ปุ่นที่ชอบทำอะไรทำเป็นกลุ่ม ขนาดเขาจะเที่ยวหาความสำราญเขายังมากันเป็นกลุ่ม เดินทางไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ เป็นกลุ่ม มีไกด์ถือธงนำหน้า ทำอะไรก็เป็นกลุ่มไปทั้งหมด เมื่อเขาออกจากสังคมญี่ปุ่นมายังต่างประเทศแล้ว แรงกดดันที่ทำให้เขาต้องเก็บซ่อนความรู้สึกได้หมดไป ฉะนั้นนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะปล่อยอะไรต่าง ๆ ออกมาเต็มที่

ตามปกติแล้วคนญี่ปุ่นเวลาอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเขาจะต้องรักษาความสะอาดมาก เขาจะต้องมีกฎเกณฑ์ มีระเบียบที่ต้องทำมากมาย เขาจะสุภาพเรียบร้อย เขาจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ตามแบบของเขา ไม่กล้าทำอะไรที่ออกนอกกรอบนอกทาง แต่พอเขาออกจากสังคมญี่ปุ่นมาเที่ยวเมืองไทยหรือไปเที่ยวประเทศอื่น ๆ เขาอาจจะไม่ค่อยเป็นระเบียบเท่าไรนัก ผิดจากตอนที่เขาอยู่ในญี่ปุ่น เขาจะปล่อยของเขาออกมาเต็มที่ กล่าวกันว่าโรงแรมบางแห่งในสิงคโปร์ปฏิเสธที่จะรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น เนื่องจากว่านักท่องเที่ยวญี่ปุ่นไปทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ค่อยจะเกรงใจ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของการเก็บซ่อน

ความรู้สึก ในการเก็บซ่อนความรู้สึกนั้นเขาจะระบายออกได้เพียงทางเดียวคือเวลาเมา หรือมีเมื่อนั้นก็ออกมาเสียจากสังคมญี่ปุ่นซึ่งจะทำให้เขารู้สึกว่าไม่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์นั้นอีกและสามารถทำอะไรได้เต็มที่

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง การที่ญี่ปุ่นทำการรุกรานต่อประเทศคู่สงครามอย่างยิ่งยวดที่สุด อย่างที่คนเอเชียลืมไม่ลงและขาดทหารญี่ปุ่นไปตาม ๆ กัน อันนี้ก็สะท้อนออกถึงลักษณะของการเก็บซ่อนความรู้สึกของคนญี่ปุ่นได้เช่นเดียวกัน ในยามสงครามสัญชาตญาณหรือความรู้สึกต่าง ๆ ที่ค้างคั่งไว้ในใจจะแสดงออกมาในรูปของการทำการรุกรานต่อประเทศคู่สงคราม กับเขลยศึกทหารญี่ปุ่นจะทำการรุกรานเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้นไม่ใช่ว่าสังคมญี่ปุ่นและนั่นไม่ใช่คนญี่ปุ่น ฉะนั้นความทารุณโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามเป็นการระบายออกของการเก็บซ่อนความรู้สึกอย่างหนึ่ง แต่ว่าระบายออกมาในรูปที่รุนแรง

4. สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมของ “อาจารย์กับศิษย์สำนักเดียว”

สังคมญี่ปุ่นนั้นเป็นสังคมที่ยึดถืออาจารย์คนเดียวหรืออาจารย์สำนักเดียว คนญี่ปุ่นนั้นไม่ว่าจะไปศึกษาหรือเรียนรู้วิชาอะไรก็แล้วแต่ ไม่ว่าการศึกษานั้นจะอยู่ในชั้นไหนระดับไหนเรื่องใดก็แล้วแต่ หากว่าคนญี่ปุ่นได้เข้าศึกษาที่สำนักใดหรือยึดถือคนไหนเป็นครูคนแรกแล้ว เขาจะยึดถือครูคนนั้นตลอดไป จะไม่เปลี่ยนครูโดยไม่จำเป็น ครูในที่นี้ตั้งแต่ระดับที่สูงที่สุดลงไป เช่น อาจารย์เซน อาจารย์สอนธรรมะ อาจารย์มหาวิทยาลัย อาจารย์สอนพิธีชงชา อาจารย์สอนจัดดอกไม้ แม้กระทั่งอาจารย์สอนภาษาเป็นต้น คนญี่ปุ่นเมื่อมาเข้าสำนักใดเขาจะไม่ค่อยเปลี่ยนอาจารย์ และจะยึดถืออาจารย์นั้นตลอดไป จะยึดถือความเป็นศิษย์ของสำนักนั้นตลอดไป นี่คือนิยามพิเศษอันหนึ่งของสังคมญี่ปุ่น

คนญี่ปุ่นไม่ค่อยตั้งคำถามเกี่ยวกับอาจารย์ของเขาหรือว่าสำนักของเขาเท่าใดนัก หรือว่าเกือบจะไม่มีการตั้ง

คำถามเลย แม้ว่าเขาจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม เมื่อเป็นศิษย์เป็นอาจารย์กันแล้วก็ถือความสัมพันธ์นั้นตลอดไป และเมื่อความสัมพันธ์เป็นแบบศิษย์เดียวอาจารย์เดียว หรือว่าศิษย์อาจารย์สำนักเดียวแล้ว ผู้ที่เป็นครูอาจารย์ก็จะให้ความโอบอุ้มคุ้มครองแก่ลูกศิษย์นั้นด้วย คล้าย ๆ กับเป็นระบบอุปถัมภ์อยู่ในตัว คนญี่ปุ่นเมื่อเข้าสู่สังกัดไหน เขาเรียนรู้วิชากับอาจารย์สำนักใดหรือกับครูคนไหนแล้วจะไม่เปลี่ยนครูหรือสำนัก ฝ่ายครูอาจารย์หรือสำนักเมื่อรับลูกศิษย์เข้ามาแล้ว ก็จะส่งเสริมลูกศิษย์ไปในวิถีทางของตนหรือสำนักของตน

การเปลี่ยนครูอาจารย์หรือว่าการย้ายสำนักนั้นถือว่าเป็นเรื่องใหญ่มากในสังคมญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นเมื่อฝากเนื้อฝากตัวเป็นศิษย์กับครูอาจารย์หรือสำนักใดแล้วในภายหลังหากเกิดเปลี่ยนใจขึ้นมา โดยเห็นว่าครูหรือสำนักของตนมีแนวทางที่ไม่ถูกต้อง หรือเขาพบครูอาจารย์อีกสำนักหนึ่ง ซึ่งเขารู้สึกว่าดีกว่าหรือมีคุณภาพมากกว่า หากว่าเขาเกิดจะเปลี่ยนครูหรือเปลี่ยนสำนักขึ้นมา คน ๆ นี้จะมีปัญหามาก ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับครูอาจารย์เก่าหรือสำนักเก่าจะเสื่อมทรมอลงอย่างรวดเร็ว กับอาจารย์ใหม่ความสัมพันธ์ของเขายจะไม่เหมือนกับคนที่เพิ่งมาเริ่มต้นโดยไม่เคยผ่านครูคนอื่นมาก่อน ฉะนั้นการเปลี่ยนครูอาจารย์หรือสำนักในสังคมญี่ปุ่นถือเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์นั้นมีลักษณะของการโอบอุ้มอุปถัมภ์ค้ำจุนกันไปเรื่อยจนตลอดชีวิตเลยทีเดียว

ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์นี้อาจมองครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับบริษัทในญี่ปุ่น เราอาจจะเคยได้ยินว่าคนญี่ปุ่นเมื่อเข้าทำงานในบริษัทใดแล้วมักจะไม่เปลี่ยนงาน จะทำงานในบริษัทนั้นจนกระทั่งเกษียณอายุออกไปเลย ความสัมพันธ์จะเป็นดังอาจารย์กับศิษย์ บริษัทจะโอบอุ้มพนักงานของตนเรื่อยไป คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะเข้าทำงานตั้งแต่อายุ 20 กว่าปีแล้ว มักจะไม่ค่อยเปลี่ยนงานกัน จะอยู่กับบริษัทนั้นเหมือนกับทำงานราชการทีเดียว อยู่ไปจนตำแหน่งเลื่อนสูงขึ้น มีความรับผิดชอบมากขึ้น อยู่กับบริษัทนั้นจนกระทั่งปลดเกษียณออกไป ขณะเดียวกันบริษัทก็รู้สึกว่ามีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อพนักงานของตนด้วย จะต้องโอบอุ้มคุ้มครอง และถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ แล้วจะไม่มีการไล่พนักงานออกจากงานเลย จะมีสวัสดิการมีอะไรต่าง ๆ อุปถัมภ์ค้ำจุนกันเหมือนกับที่อาจารย์ให้ความคุ้มครองแก่ลูกศิษย์ และระบบนี้อาจมองครอบคลุมถึงเรื่องของพรรคการเมืองและสถาบันที่สำคัญอื่น ๆ ในสังคมญี่ปุ่นได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย

ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์นี้ส่งผลต่อลักษณะการรวมกลุ่มของสังคมญี่ปุ่น เช่น ถึงแม้ว่าลูกศิษย์จะสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกไปแล้ว อาจารย์ก็จะไม่ทอดทิ้ง อาจารย์จะช่วยชี้แนะหางานให้หรือว่าส่งลูกศิษย์ไปทำงานกับอาจารย์อีกคนหนึ่งซึ่งอยู่ในแวดวงเดียวกันหรือในเครือข่ายสำนักเดียวกัน ศิษย์สำนักเดียวกันก็จะช่วยเหลือกัน ลักษณะของสังคมรวมกลุ่มจึงมีอยู่สูงเมื่ออยู่กลุ่มไหนแล้วก็อยู่กลุ่มนั้นตลอดไปไม่ค่อยจะเปลี่ยนกลุ่มกัน ดูแล้วเหมือนสังคมผึ้ง ผึ้งรังหนึ่งจะมีนางพญาผึ้งเพียงตัวเดียว และลูกผึ้งทั้งหลายในรังนั้นจะมิกลิ้นของนางพญาผึ้งติดอยู่ในตัวผึ้งด้วยกันทุกตัว ผึ้งจะจำพวกเดียวกันได้โดยกลืน ถ้าผึ้งตัวนี้ไปเข้ารังอื่นมันจะผิดกลืน ผึ้งรังใหม่จะรุมกันทำร้ายผึ้งตัวนั้นทันที เพราะถือว่าเป็นศัตรูผู้รุกราน แล้วผึ้งตัวนั้นก็จะตายเพราะความที่ผิดกลืน

5. สังคมญี่ปุ่นเป็นดัง“ภาษาญี่ปุ่น”

สังคมญี่ปุ่นนั้นเหมือนดังภาษาญี่ปุ่น ลักษณะของภาษาญี่ปุ่นนั้นมีระบบตัวอักษรอยู่ถึง 3 ระบบด้วยกัน ระบบที่หนึ่งได้แก่อักษรคันจิ (Kanji) หรืออักษรจีนซึ่งญี่ปุ่นรับมาจากจีนโดยตรง ระบบที่สองได้แก่อักษรฮิรางานะ (Hiragana) หรืออักษรซึ่งญี่ปุ่นคิดขึ้นเองโดยดัดแปลงให้ง่ายจากตัวอักษรจีนและใช้ประสมในรูปของพยัญชนะกับสระ ระบบที่สามได้แก่อักษรคาตากานะ (Katakana) หรืออักษรอีกระบบหนึ่งซึ่งญี่ปุ่นคิดขึ้นเองโดยนำบางส่วนของตัวอักษรจีนมาใช้และประสมในรูปของพยัญชนะและสระได้เช่นเดียวกัน อักษรคาตากานะนี้ญี่ปุ่นประดิษฐ์ขึ้นใช้สำหรับแทนศัพท์สำเนียงซึ่งมาจากภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษหรือภาษาจากประเทศตะวันตก ภาษาญี่ปุ่นจึงเป็นภาษาที่แปลกประหลาดมากที่สุดภาษาหนึ่งในโลก ในแง่ที่ว่าภาษา ๆ เดียวแต่มีระบบการเขียนตัวอักษรถึงสามระบบ และระบบทั้งสามนั้นก็แตกต่างกันเกือบจะสิ้นเชิง แต่ครั้นเวลาออกเสียงกลับกลายเป็นสำเนียงเดียวกันไปตลอด

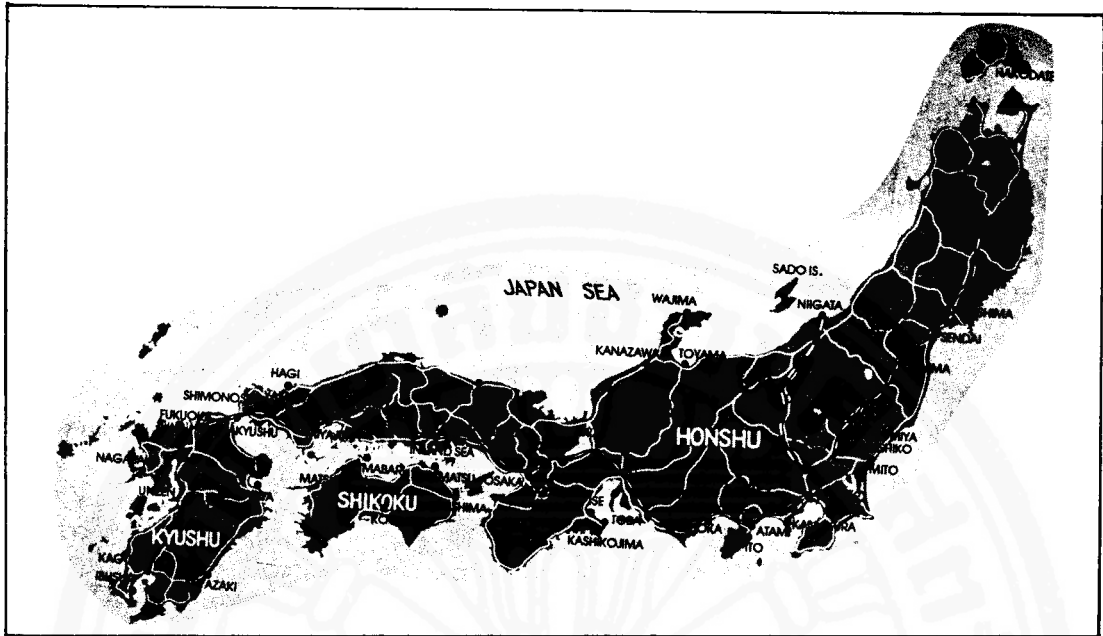
สังคมญี่ปุ่นเป็นเหมือนกับภาษาญี่ปุ่นในแง่ที่ว่าญี่ปุ่นนั้นรับอารยธรรมมาจากจีนตั้งแต่สมัยโบราณมาเป็นเวลานาน มีตัวอักษรจีนในภาษาญี่ปุ่นเป็นประจักษ์พยานสำคัญ นอกเหนือไปจากการรับเอาแนวคิดทางปรัชญา และศาสนาจากจีน เช่น ปรัชญาขงจื้อ ปรัชญาเต๋า พุทธศาสนาเถรวาท เป็นต้น ตลอดทั้งโครงสร้างของเมืองหลวงเก่าและลักษณะการเมืองการปกครองในอดีตซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีน รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นอักษรคันจิจึงเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของการที่ญี่ปุ่นรับอารยธรรมไปจากจีน

สังคมญี่ปุ่นนั้นมีวัฒนธรรมของตนเองมาแต่ดั้งเดิมเช่นเดียวกัน มีศาสนาประจำชาติที่เกิดขึ้นเองในแผ่นดิน

ญี่ปุ่นมาเป็นเวลาช้านานคือศาสนาชินโต (Shinto) แม้ว่า จะเป็นศาสนาที่บูชาเทพเจ้าประจำธรรมชาติและชาติหลักจริยธรรมที่เด่นชัดก็ตาม มีแนวความคิดและความเชื่อที่ถูกต้องหลอมจนเป็นลักษณะประจำชาติและเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่นคือลัทธิบูชิโด (Bushido) ซึ่งฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของชาวญี่ปุ่น มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นของตนเองมาแต่เดิม ดังนั้นอักษรฮิรางานะจึงเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมและลักษณะประจำชาติของญี่ปุ่นเอง

นับตั้งแต่สมัยเมจิซึ่งเป็นยุคที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศเป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้รับเอาอารยธรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีจากประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกาอย่างขนานใหญ่ และได้พัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วจนกระทั่งทัดเทียมกับประเทศในตะวันตกหรือเจริญรุดหน้ากว่าเสียอีกในบางสาขา จนกระทั่งกลายเป็นมหาอำนาจทางทหารในสมัยหนึ่ง เป็นชาติแรกในเอเชียซึ่งสามารถรบชนะประเทศตะวันตกเช่นรัสเซียได้สำเร็จ และใช้อาวุธสมัยใหม่ซึ่งเป็นเทคโนโลยีตะวันตกเข้าโจมตีประเทศตะวันตกเองเช่นเพิร์ลฮาร์เบอร์ (Pearl Harbour) ของสหรัฐอเมริกา และผลประโยชน์ของอังกฤษ ฝรั่งเศสกับชาติยุโรปอื่น ๆ ในเอเชียเป็นครั้งแรกอีกด้วย และปัจจุบันญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจชั้นนำหนึ่งของโลก การที่สังคมญี่ปุ่นรับเอาอารยธรรมจากตะวันตกเข้ามานั้น มีอักษรคาตากานะเป็นสัญลักษณ์

การที่ภาษาญี่ปุ่นมีระบบอักษรถึงสามระบบโดยที่ญี่ปุ่นเองไม่ได้พยายาม“เคียว”หรือหล่อหลอมให้เป็นระบบเดียวกัน เมื่อดูจากภายนอกแล้วรู้สึกว่ายึดแย้งกันมาก แต่ชาวญี่ปุ่นเองไม่รู้สึกรู้ว่าขัดแย้ง ภาษาญี่ปุ่นเป็นอย่างไร สังคมญี่ปุ่นก็เป็นอย่างนั้น สังคมญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะเหมือนกับมีสิ่งสามสิ่งซึ่งแตกต่างกันวางรวม ๆ กันอยู่ คือวัฒนธรรมจีนซึ่งปรากฏร่องรอยให้เห็นอย่างเด่นชัดในสังคมญี่ปุ่น วัฒนธรรมญี่ปุ่นเองซึ่งเป็นลักษณะประจำชาติของคนญี่ปุ่น และวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งปรากฏออกมาในรูปของความเจริญรุดหน้าทางเทคโนโลยีของญี่ปุ่น สิ่งสามสิ่งนี้แตกต่างกันโดยพื้นฐาน แต่ก็วางอยู่ปะปนกันในสังคมเดียวกัน ซึ่งมองจากภายนอกแล้วดูเป็นความขัดแย้ง แต่ภายในสังคมญี่ปุ่นเองไม่รู้สึกรู้ว่าขัดแย้ง กลับรู้สึกว่ากลมกลืนกันเหมือนดังเสียงของภาษาญี่ปุ่นที่แม้จะมีถึงสามระบบแต่ก็เปล่งออกมาด้วยสำเนียงเดียวกันโดยตลอด สังคมญี่ปุ่นจึงดูมีทั้งความขัดแย้งและความกลมกลืนกันอยู่ในตัว

นอกจากลักษณะทั้ง 5 ประการของโครงสร้างของสังคมญี่ปุ่นที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีประเด็นปลีก

ย่อยที่ควรแก่การกล่าวถึงอีกประเด็นหนึ่ง นั่นคือการที่สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่“เชี่ยวชาญในสิ่งเล็ก ๆ” ประเทศญี่ปุ่นโดยสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วเป็นประเทศเล็ก ประกอบด้วยเกาะใหญ่สี่เกาะ คือเกาะฮอนชู (Honshu) ซึ่งเป็นที่ตั้งของกรุงโตเกียวอันเป็นเมืองหลวง เกาะฮอกไกโด (Hokkaido) เกาะคีวชู (Kyushu) และเกาะชิโคคุ (Shikoku) กับเกาะเล็กเกาะน้อยอีกจำนวนหนึ่ง เมื่อเทียบเกาะญี่ปุ่นทั้งสี่เกาะกับขนาดของประเทศไทยแล้ว ญี่ปุ่นเป็นเพียงประมาณสามในสี่ของประเทศไทยเท่านั้น และทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นมีขนาดเล็กกว่าประเทศไทย พื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นภูเขาที่มีราบสำหรับเพาะปลูกและตั้งบ้านเรือนอาศัยไม่มากนัก แต่ญี่ปุ่นมีพลเมืองถึงประมาณ 120 ล้านคน ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศที่มีพลเมืองหนาแน่นที่สุดประเทศหนึ่งในโลก

ใครก็ตามที่เคยไปประเทศญี่ปุ่นและได้นั่งรถไฟจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่งที่มีระยะทางห่างไกลกันมาก เช่นจากเมืองเกียวโตไปยังเมืองโตเกียว ซึ่งมีระยะทางห่างไกลขนาดกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่แล้ว จะเห็นได้ว่าสองข้างทางที่รถไฟวิ่งไปนั้น มิแต่ตึก มิแต่ที่อยู่อาศัย มิแต่

โรงงาน มีแต่สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เกือบจะไม่มีพื้นที่ว่างเลย อาณาเขตของเมืองแต่ละเมืองติดต่อกันเกือบหมด จนคล้ายกับว่าประเทศญี่ปุ่นนั้นเป็นเมืองที่ใหญ่มากเพียงเมืองเดียว

คนญี่ปุ่นอยู่กันอย่างค่อนข้างจะแออัด บ้านของคนญี่ปุ่นแต่ละหลังจะมีลักษณะเล็ก ๆ ห้องก็เล็ก ๆ โรงรถก็เล็ก ๆ ขนาดรถคันเดียวจอดก็เต็มแล้ว สนามหญ้าก็เล็ก ๆ ถนนหนทางในญี่ปุ่นก็ดูเล็ก ๆ ไม่ใหญ่โตนัก พื้นที่เพาะปลูกก็เล็ก ๆ จะไม่เห็นผืนนาที่กว้างใหญ่สุดสยายตาอย่างในเมืองไทย ความที่คนญี่ปุ่นอยู่กันอย่างแออัดนี้ จึงทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นชนชาติที่เชี่ยวชาญการทำอะไรที่เล็ก ๆ แต่มีประสิทธิภาพ บ้านก็ปลูกเล็ก ๆ แต่มีเครื่องอำนวยความสะดวกพร้อมอย่างครบครัน ชาวนาญี่ปุ่นทำนาบนผืนนาเล็ก ๆ แต่ก็ใช้เทคโนโลยีหรือการเกษตรแบบธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตต่อไร่มีปริมาณสูง ต้นไม้ใหญ่ ๆ คนญี่ปุ่นก็มีอุตสาหกรรมย่อส่วนลงมาให้กลายเป็นต้นไม้เล็ก ๆ ที่สวยงามเช่น บอนไซ (Bonsai) เป็นต้น ศิลปและวัฒนธรรมอย่างอื่น ๆ นั้นล้วนแสดงออกถึงความกะทัดรัดและละเอียดประณีต

ในเรื่องของประติมากรรมต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในประเทศตะวันตกก่อนเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในยุโรป ครั้นต่อมาญี่ปุ่นก็ได้ย่อส่วนสิ่งประติมากรรมเหล่านั้นให้เล็กลง ๆ จนเหลือขนาดที่กะทัดรัด

มากเหมาะแก่การใช้งานในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ เทป โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ หรืออะไรก็ตามที่มีขนาดเล็กมากนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่ญี่ปุ่นเชี่ยวชาญในการทำสิ่งเล็ก ๆ ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งถ้าเป็นสังคมอื่นแล้วอาจจะไม่คิดถึงขนาดนั้น

โครงสร้างของสังคมญี่ปุ่นที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเพียงทัศนะหนึ่งของผู้เขียนซึ่งเขียนขึ้นจากประสบการณ์ของการใช้ชีวิตในญี่ปุ่นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จากการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งกับคนญี่ปุ่นเอง และกับชาวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้น จากการได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนญี่ปุ่นและความเป็นไปในสังคมญี่ปุ่น จากการได้สัมผัสกับขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น แม้ว่าคนต่างชาติจะไม่เคยได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมญี่ปุ่นก็ตามที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้หล่อหลอมจนเป็นทัศนะของผู้เขียน บทความนี้จึงมิได้อ้างอิงหนังสือเล่มใด ๆ โดยถือเป็นทัศนะส่วนตัวที่เป็นอิสระของผู้เขียนเอง
